

Альбіна Ковтун

МОТИВОВАНИСТЬ ВНУТРІШНЬОЇ ФОРМИ УКРАЇНСЬКИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ ІЗ РЕЛІГІЙНИМИ КОМПОНЕНТАМИ

У статті на лексикографічному матеріалі, доповненому фразеологізмами з художньої літератури, проаналізовано основні мотиваційні чинники, що сприяють витворенню українських фразеологічних одиниць з релігійними компонентами. Автор дійшов висновку, що більшість означених стійких словосполучень або метонімічного, або вигукового походження.

Ключові слова: вигукові фразеологізми, фразеологізми метонімічного походження, фразеологізми метафоричного походження.

Вибраний мотиваційний показник стійких словосполучень (експресивно-образне / нейтральне, реальне / ірреальне тощо) дає змогу по-різному типізувати мотиваційну базу фразеологічних значень. Більшість учених вважає оцінність стрижневим поняттям у фразеотворенні, незважаючи на наявність низки стійких словосполучень зі стилістичною нейтральністю (*прийти на пам'ять, поставити перед фактом, з хвилини на хвилину*). Зокрема, В. Телія акцентує на тому, що оцінність „нашаровується на дискретне відображення позначуваного у вигляді модальної рамки, яка передає інформацію про почуття-ставлення” [12, с. 5]. І. Улуханов зауважує, що обов'язковою умовою фразеологічної мотивованості можуть бути „семантичні ознаки, які б указували на зв'язок між ними, що позначено мотиватором і мотивованими словами” [13, с. 79]. О. Селіванова, розрізняючи метафоричний, метонімічний та порівняльний типи образного представлення фразеологічних значень, виокремлює пропозиційно-диктумну, асоціативно-термінальну, інтеграційно-порівняльну, модусну, змішану та псевдомотивацію [9, с. 32–82].

Метою нашої роботи є визначення основних мотиваційних чинників, що сприяють витворенню українських фразеологічних одиниць з релігійними компонентами. Фактичний матеріал отримано шляхом вибірки сталих словосполучень із лексикографічних джерел і доповнено фразеологізмами з художньої літератури. На матеріалі української релігійної лексики таке дослідження, як нам відомо, ще не здійснювалося.

Через тривалість процесу фразеологізації стійкі словосполучення вважають віддзеркаленням характерних особливостей культури й побуту, народних звичаїв, історичного минулого, відбитками архаїчного мислення, душею кожної національної мови [7, с. 82]. Завдяки низці обставин свого національного буття, історії та особливостей своєї національної духовності українці завжди були одним із найбільш релігійних народів світу, що відображено в народній мові й незліченній кількості фразеологізмів.

За частотою використань переважають вигукові фразеологізми, до складу якого входять теоніми *Бог (Господь)*, рідше *Христос, Мати Божя: ради Бога, не гніви Бога (Господа), Бог не допустить, хай Бог збереже, хай Бог помагає, Бог знає (бозна), Бог відає, Бог з тобою, не дав Бог, щоб тебе Бог побив, хай мене Бог скарає, не гніви Бога, бійся Бога, як Бог велів, хай Бог простить, хвалити Бога, слава Богу, Бог з тобою, дай Боже, як Бог дасть, спасибі Богові, дяка Богові, Богу дякувати, мати в Бога надію, на Бога (на Бога святого, на милість Бога), з Богом, убий мене Бог, Христос воскрес, Слава Ісусу (-ові), крий Боже (Господи, Мати Божя), не дай Боже (Бог, Господи, Мати Божя), хай Мати Божя милує (прощає, боронить, помилує) і багато інших. Надактивне звернення до Бога призвело до втрати розділових знаків на письмі та пауз в усному мовленні (*борони Боже, прости Господи, не допусти Боже (Господи), дай Боже, покарай Боже, щастя тобі Боже*), сприяло „приховуванню” кореня -бог- в усталених формах: *йй-богу, йй-бо, бозна, спасибі, далєбі, бігме* тощо.*

Зафіксувати всі вигукові одиниці неможливо, тому що мовлення повсякчас трансформує їх. Найменша зміна компонентного складу – це уже новий відтінок значення чи посилення експресії висловлюваного, емоційного впливу на співрозмовника, напр., як у О. Забужко: *Звісно, жодних там лікарень, моргів, Боже збав, нічого такого гостросюжетного...* (порівн. зі словниковим тлумаченням: „*хай (нехай) Бог (Господь) одверне*” – „застереження від чого-небудь, небажання чогось” [14, I, 40]).

Звертання [*ой*] *Боже, Ісусе, Мати Божя* та їхні похідні також функціонують як вигуки, коли мовці мають потребу висловити радість, здивування, захоплення, переляк тощо: *А дорожнеча, мати божя, й до купитися не можна!..* (Г. Косинка); *Матінко Христова! Якби не знала її за дівки, то не*

пізнала б її: як віск... (І. Вільде); *Свята діво, таки є правда на світі* (М. Стельмах); – *Царице небесна! Чого ж мужики мовчать?* (П. Капельгородський). Мотивація вигуківих фразеологічних конструкцій з релігійними компонентами настільки прозора, що навіть не потребує тлумачень. Українці використовують священні найменування в сталих словосполученнях доволі часто, тому щоразу, зрозуміло, уже й не замислюються над їхньою магічною силою. При цьому вигуківі фразеологізми не тільки не втрачають своє первісне значення, а, навпаки, незважаючи на появу деякої узагальненості, закріплюють внутрішню форму початкового змісту, „історико-етнографічні та морально-естетичні зв'язки людини з навколишнім світом, зі всесвітом, точніше, конкретний характер цих узаємозв'язків, ставлення людини до святого письма – співвіднесення з ним свого життя” [3, с. 123]. Навіть під тиском примусової атеїзації ХХ ст., яку Є. Сверстюк порівнює з невдалим експериментом „ламаркістів, які багатьом поколінням мишей обрубували хвости, щоб закріпити зміну в спадковості” [8, с. 174], українці активно використовували у своєму мовленні вигуківі фразеологізми з релігійними компонентами.

Легко декодованими є фразеологізми метонімічного походження, значення яких пов'язані із семантикою компонентів за суміжністю як складниками однієї ситуації, що містять об'єктивну, чітку інформацію, напр., про час: *від Адама* („дуже здалека, з самого початку” [14, I, 13]). Як переконують лінгвістичні дослідження, фразеологізми метонімічного походження рідко залишаються лише метонімізованими, оскільки в подальшому вони відкидають „належність об'єкта до того класу, до якого він насправді входить”, і стверджують „його залучення до категорії, в яку він не може бути віднесений раціонально” [2, с. 17], тобто зазнають ще й метафоризації, зберігаючи при цьому вихідний зміст паравербальних засобів: *сльозами (сльзьми, слізною) молити* („кого і без додатка. Дуже просити кого-небудь про щось” [14, I, 502]); *одним миром мазані* („ірон. Дуже схожі між собою в чомусь (перев. негативному); з однаковим ставленням до кого-, чого-небудь, з однаковими рисами; однакові (про людей)” [14, I, 458]).

Такий мотиваційний тип часто забезпечений соматизмами: *дай / давай Боже ноги* („уживається для вираження необхідності раптової втечі звідкись” [11, с. 186]); *богу у вуха* („щоб здійснилося що-небудь” [11, с. 140]); *мати Бога в серці, в животі* („бути милосердним, добрим, совісним, справедливим і т. ін.” [11, с. 372]); *не мати Бога в серці, в животі* („бути жорстоким, бездушним, несправедливим” [11, с. 379]). Групу метонімізмів наповнюють і моторно-кінетичні фразеологізми, напр.: *покласти (поставити, кинути) хрест на груди* – „перехреститися” (відсутній у фразеологічних словниках української мови): – *Ось – І Данько поклав хрест на розбурхані груди* (В. Земляк); *Рука не підноситься, щоб положити на себе знак хреста* (У. Самчук); – *Пізно, тату, – вклонився богам і похатцем кинув хреста на груди* (М. Стельмах).

Для фразеологізмів метонімічного походження можливе співвідносне використання їх зі своїми „генетичними прототипами”, тобто вільними словосполученнями [1, с. 43]; для порівн.: – *Прислужував він справою: носив ставники, тримав на вечірнях елей і краще за нього ніхто не вмів роздмухувати кадило* (Б. Антоненко-Давидович) та – *Новий цех організуватимемо... Спершу це не цех буде, а так – невеличка установка. А там подивимось. Проте мені вже видно: таке кадило роздмухаємо...* (Ю. Шовкопляс). У першому випадку *роздмухувати кадило* – це вільне словосполучення, у другому – фразеологізм „2. Розширювати яке-небудь починання” [14, II, 748].

Ще однією особливістю функціонування фразеологізмів такого типу є утворення багатозначності: первинне значення – релігійне, а похідне виходить за межі сакральної сфери в результаті метафоризації релігійного (*читати молитву*: 1) „звертатися до Бога – своєрідного коду, „який відкриває шлях до висот духовного пізнання” [5, с. 320]; 2) „дорікати кому-небудь, ляяти, сварити когось” [14, II, 948]). Низка інших метафоризованих фразеологізмів, частіше не зафіксованих лексикографами, мають таке саме значення – „дорікати кому-небудь, ляяти, сварити когось”; для порівн.: *Виголошують проповідь про чесність, рівність і товариське відношення, а між партійців... квітне кар'єризм, низькопоклонство* (О. Копиленко) та ... *постукуючи затисненою у кулаці виделкою по столу, виголошував чергову проповідь, – про майбутнє племінниці* (А. Дімаров); *Миرون Ілліч так красно говорить, ніби заздраного псалма чи акафіста читає...* (І. Чендей) та ... *до Віри потихеньку вступив Ганс та почав свій акафіст. Що вони, мовляв, думають?* (У. Самчук). За нашими спостереженнями, для вторинних фразеологічних утворень характерна втрата традиційних позитивних стереотипів.

Оцінно-емотивний показник як конотативний потенціал готового знака притаманний більшості фразеологізмів з релігійними компонентами, через які „проходять тільки ті сторони і грані людської практики, які переломлюються через людські почуття, сприймання та їх оцінки” [10, с. 328]. Так, позитивні конотації пов'язані з Богом, Матір'ю Божою, Ісусом Христом, Божою благодаттю,

благословінням, молитвою, душею, раєм тощо: *мати Христа в душі* („бути милосердним, совісним, жаласливим, справедливим і т. ін.” [14, I, 477]); *ходити під Богом* („не знати, що трапиться у житті, що є неминучим для нього у майбутньому” [14, II, 931]); *благословлятися / благословитися* (*поблагословитися, заблагословитися*) *на світ* (*на день, на світанок*) („безос. Світати, розвиднюватися” [14, I, 34]); *Божий чоловік* („заст. Паломник, прочанин; юродивий” [14, II, 950]); *всією душею* („зі сл. любити, вірити. Щиро, гаряче” [14, II, 798]); *як у раю* (зі сл. жити. „1. Безтурботно, спокійно, безпечно. 2. У злагоді” [14, II, 732]). Лексеми *гріх, хрест, піп, пекло, Каїн, Ірод, чорт, біс, сатана, диявол, гаспід, ідол* та ін. означають негативні емоційно-експресивні еквіваленти слова: *не розминутися з гріхом* („не уникнути чогось неприємного, недоброго” [14, II, 754]); *з хреста знятий* („дуже блідий, змучений, з хворобливим виглядом” [14, I, 343]); *дурний піп хрестив* („кого. Хто-небудь нерозумний, нерозторопний” [14, II, 641]); *хоч у пекло* („зрубо. Куди завгодно, у найнебезпечніше місце” [14, II, 610]); *біс злизав* („кого, що. Хто-небудь безслідно пропав, зник” [14, II, 30]); *до чорта в зуби* („зрубо. У найнебезпечніше або найвіддаленіше місце” [14, II, 954]).

Фразеологізми метонімічного походження тісно пов'язані з християнськими традиціями і звичаями, біблійними подіями та асоціаціями, що виникають під час сприймання їх як спосіб визначити невідоме через відоме. Так, стійке словосполучення *адамове реберце* („жарт. Жінка” [14, I, 13]) ілюструє одну із версій про створення Богом жінки з ребра Адама [5, с. 7]. Словосполучення *нести свій* (*важкий, тяжкий хрест*) у фразеологічному значенні використовують тоді, коли хочуть підкреслити чийсь покірність долі („терпляче зносити труднощі, все, що судилось і стало неминучим у чиемусь житті; виконувати свій обов'язок до кінця” [14, I, 548]). А. Коваль пояснює походження цього фразеологічного словосполучення так: „За стародавнім звичаєм, засуджений ніс свій хрест до місця страти. Хрест був важкий. Ісусу довелося його нести метрів 600–700 по нерівній, вимощеній великим камінням дорозі. Він тричі падав і нарешті зовсім не зміг іти” [6, с. 226].

Етнографічний матеріал дає змогу схарактеризувати причини внесення українцями у своє мовлення низки вигуківих фразеологізмів з демонічними найменуваннями: *до чорта; к чорту; чорт би взяв* (*забрав, побрав, ухотив*); *хай йому чорт* (*біс*); *чорт з тобою; з біса; ні чорта* (*ні біса*); *якого чорта, на чорта, на якого чорта; чорт знає; чорт має* (*чортма*), *чорт рогатий, чорт безрогий, чорт банькатий* тощо. Наприклад, поєднання епітета *бородатий* і лексеми *чорт* для передачі зневажливого ставлення до когось чи крайнього невдоволення (*Геть, ненажеро! Дітей моїх обібрав! Жінку голодну лишив!.. Геть, бородатий дияволе!..* (У. Самчук)) Г. Булашев мотивує тим, що чорт творив цапа “за образом і подобою своєю” [4, с. 325]. Незважаючи на давню українську традицію табувати вимовляння демонічних найменувань уголос, художнє мовлення XIX–XX ст. переконує в протилежному: українці дуже часто користуються такими назвами, не боячись нечистої сили, про це свідчить закріплена фразеологічна база: *і сам сатана не зробив би; ї сатана туди не добереться; хай чорт, аби не ...; покласти чорта на лопатки; у чорта в зубах знайде; не такий чорт страшний, як його малюють; і чорта подужає; ї до чорта наймусь; із самим чортом готовий битися* тощо.

Усвідомлене витворення фразеологізмів з лексемами *Бог, божий, ікона, Біблія* та ін. з відтінком іронічності та комічності мотивоване намірами мовців вразити слухачів умінням винахідливо висловлюватися, іноді навіть порушуючи при цьому загальноприйняті норми і звичаї: *Це така мста бабська: хоч ви ї мужі, а не дам схопити бога за бороду* (Р. Андріяшик) – „Досягти чогось особливого, незвичайного, вимріяного” [14, I, 165]; – *Дай, – думаю, – і я поїду на стадіон. Що я гірший за інших чи в Бога теля з'їв?* (І. Сочивець) – „жарт. Провинитися у чомусь; бути гіршим за інших” [14, I, 336]; *Більше Паршецький не слухав високого гостя... Надто вони розумні там зібралися, на тих горбах. Певно, вважають, що тут сидять одні остолопи, які не вміють відрізнути Божого дару від яєчні* (М. Тарновський) – „перев. зі сл. могли, вміти і под., зневажл. Розбиратися в чому-небудь” [11, с. 106]. Подібні фразеологізми можуть бути утворені трансформацією уже відомих, до складу яких релігійні лексеми не входять, наприклад, фразеологізм *по коліна* (*сміття, снігу*) означає “надмірну кількість чогось” [14, I, 386]; у Р. Андріяшика: *Мудрий дід, та по коліна в біблійі*, – сказав я, коли надокучило його слухати, де по коліна в біблійі має значення “занадто богомільний”. Спільною ознакою для фразеологізмів *затисатися в дурні* („дати себе ошукати, одурити” [14, II, 685]) і *затисатися у святі* („ірон. Про людину, яка намагається поводитися порядно” (відсутній у словниках): – *Не курю, не п'ю ї не матюкаюся... – У святі затисався?* (Ю. Мушкетик)) є негативна конотація першого компонента *затисатися*. Прийомом епатування слухача вважаємо і зафіксовані в художній літературі окремі форми божби: – *Та не бреші!.. – Хрест на церкві, колин на хаті, що я...* (У. Самчук).

Фразеологізми з релігійними компонентами за антропометричним принципом поповнюють термінали сфер станів та поведінки, пов'язаних із діями, властивостями, ознаками чи поведінкою людини у релігійній сфері: *Не знав комбат, з чого почати, як відпускати гріх цьому клятому Діденкові...* (О. Гончар); *Раби і підніжки всякої влади палять фіміам навіть земським начальникам* (М.Коцюбинський); *„Та не дітей же тобі з ним хрестити?“* – дорікає собі в думці Богдан (О. Гончар); *А Судді хто? Американці. Англіїці. Хрещені батьки підсудних і до якоїсь міри учні* (О. Довженко). Стейких словосполучень метафоричної переінтерпретації із зоологічними найменуваннями набагато менше: *божа пташка* („безтурботна людина” [14, II, 716]); *боже теля* („дуже спокійна, лагідна, але безвольна, інертна людина” [14, II, 879]); *agneць божий* („книжн. Безвольна, покірлива, розумово обмежена людина” [14, I, 13]); *заяча душа* („боязка, полохлива людина (уживається також як лайливий вислів на адресу такої людини” [14, I, 281]); *мишача душа* („уживається на означення полохливої, дріб'язкової людини, здатної на підлість” [14, I, с. 281]); *як (мов, ніби і т. ін.); церковна миша* („з сл. бідний, жарт. Уживається для підсилення зазначеного слова; дуже бідний” [14, I, 490]); *не все (не завжди, минула, минулася, минеться і т. ін.) коту (котові) масниця (масничка)* („жарт. Закінчилось для когось безтурботне життя; не завжди комусь щастить” [14, I, 465]) тощо.

Функціонує група фразеологізмів порівняльного типу, які вказують на міру та якість, дії та стани людини: *старий як [білий (Божий)] світ* („дуже давній, споконвічний” [11, с. 690]); *як [Божа] бджола* („зі сл. трудитись, працювати і под. Дуже напружено, посилено” [11, с. 26]); *як [Божий] день* („зі сл. ясно, зрозуміло і под. Цілком, абсолютно” [11, с. 191]); *як (мов, ніби і т. ін.) на гріх* („як навмисне, як на зло; як на нещастя” [14, I, 199]); *як Адам і Єва в раю* („зі сл. невинний. Морально чистий; нехитрий, наївний” [11, с. 19]); *як Богу (Богові) молитися / помолитися* („приємно, радісно, легко і т. ін. (щось робити)” [11, с. 402]); *як з Божої руки* („легко, без докладання великих зусиль” [11, с. 621]); *як смертний гріх* („зі сл. поганий, гідкий і т. ін. Дуже, у великій мірі” [14, I, 199]); *як (мов, ніби і т. ін.) мертвому кадило* („зі сл. допомагати і т. ін. Уживається для вираження повного заперечення змісту слова допомагати; зовсім не (допомагати)” [14, I, 360]); *як (наче, ніби і т. ін.) манти [небесної (з неба)]* („з сл. чекати, ждати, жадати і т. ін. Дуже сильно, з нетерпінням і т. ін.” [14, I, 464]); *як Богу (Богові) молитися / помолитися* („заст., жарт. Кому-небудь легко, нескладно щось робити” [14, I, 502]); *як ніп на ризи* („з сл. дивитися і т. ін. Гордо, з гідністю” [14, II, 641]).

Процес фразеологізації іноді має такі слабкі асоціативні зв'язки, які в процесі декодування потребують, як зауважує О. Селіванова, особливої „психологічної напруги”, що з часом може сприяти розгляду таких зворотів як псевдомотивованих” [9, с. 46], напр.: *підвести / підводити під монастир* („кого і без додатка. Обдуривши, наклепавши біду, поставити кого-небудь в скрутне або незручне становище” [14, II, 631]); *возити / повозити пона в решеті* („заст. Говорити неправду, брехати під час сповіді” [14, I, 143]).

Отже, мотиваційні чинники, які впливають на витворення українських фразеологізмів з релігійними компонентами, легко декодуються, оскільки більшість з них – метонімічного походження або виконує вигуківу функцію, а отже, має мотивовану внутрішню форму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Авксентьев Л. Г. Семантична структура фразеологічних одиниць сучасної української мови та особливості її формування / Л. Г. Авксентьев // Мовознавство. – 1987. – № 1. – С. 43–46.
2. Арутюнова Н. Д. Метафора и дискурс / Н. Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5–32.
3. Бабич Н. „Сила Божя” в народній фразеології / Н. Бабич // Богословський стиль української мови у контексті стилістичної науки : зб. наук. праць. – Чернівці : ВД „Букрек”, 2009. – С. 118–123.
4. Булашев Г. Український народ в своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях: Космогонічні українські народні погляди та вірування / Г. Булашев. – К. : Довіра, 1993. – 414 с.
5. Войтович В. Українська міфологія / В. Войтович. – К. : Либідь, 2002. – 664 с.
6. Коваль А. П. Спочатку було слово : Крилаті вислови біблійного походження в українській мові / А. П. Коваль. – К. : Либідь, 2001. – 312 с.
7. Маслова В. А. Лингвокультурология : учебн. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. – М. : Academia, 2001. – 208 с.
8. Сверстюк Є. Правда полинова / Є. Сверстюк. – К. : ВД „Києво-Могилянська академія”, 2009. – 304 с.
9. Селіванова О. Нариси з української фразеології (психолінгвістичний та етнокультурний аспекти) / О. Селіванова. – К. : Черкаси : Брама, 2004. – 276 с.
10. Скаб М. В. Закономірності концептуалізації та мовної категоризації сакральної сфери : монографія. / М. В. Скаб. – Чернівці : Рута, 2008. – 560 с.

11. Словник фразеологізмів української мови / [укл. В. М. Білоноженко]. – К. : Наук. думка, 2008. – 1104 с.
12. Телия В. Н. Механизмы экспрессивной окраски языковых единиц / В. Н. Телия // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 173–204.
13. Улуханов И. С. Мотивация и производность (о возможностях синхронно-диахронного описания языка) / И. С. Улуханов // Вопросы языкознания. – 1992. – № 2. – С. 92–96.
14. Фразеологічний словник української мови : у 2-х т. – [2-е вид.] – К. : Наук. думка, 1999. – Т. 1–2. – 980 с.

Albina Kovtun

Motivation of the inner form in the Ukrainian phraseological units with religion components

Defining the main motivation factors affecting the formation of Ukrainian phraseology with religion components, the author comes to the conclusion that set combinations are easy to be decoded, because most of them are interjections and metonymic expressions metaphorically rooted, preserving their original meaning.

Жанна Краснобаєва-Чорна, Валерія Лобасова

ФРАЗЕОСЕМАНТИЧНЕ ПОЛЕ «ЕМОЦІЇ ЛЮДИНИ» У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ: БАЗА ДАНИХ

У статті окреслено специфіку створення та використання баз даних у фразеології на матеріалі фразеологічних одиниць з семантикою «емоції» у сучасній українській мові. Визначено структуру фразеосемантичного поля «Емоції людини» та виявлено особливості синонімічних відношень між членами фразеосемантичної групи.

Ключові слова: лінгвістична база даних, ідеографічна парадигма, фразеоідеографія, фразеосемантичне поле, фразеосемантична група, фразеосемантична підгрупа.

Ідеографічна систематизація мовного матеріалу привертає увагу дослідників вже не одне століття (див. праці М. Номиса, В. Даля, Ю. Караулова, А. Івченка, Ю. Прадіда, В. Ужченка та ін.). Одним із напрямів ідеографічної лінгвістики на початку ХХІ ст. постає вивчення когнітивних структур і процесів, тобто картини світу, як у її «внутрішній» (мовна свідомість), так і у співвідносній з нею «зовнішній» мові, її лексики та граматики [2, с. 11]. Цей напрям зумовлений зв'язком ідеографічної лінгвістики з когнітивною лінгвістикою, оскільки об'єктом їхнього дослідження є концепти та концептуальні структури, що перебувають у фундаменті мовної свідомості, закономірності їхнього розгортання. Лексикографічне втілення цього завдання пов'язане з опрацюванням різноманітних ідеографічних класифікацій і словників через тематичні та семантичні поля, що репрезентують погляд на картину світу «від мови» та зі створенням лінгвістичних баз даних на основі ідеографічного принципу. Актуальність статті зумовлена відсутністю в україністиці бази даних фразеологізмів із семантикою «Емоції людини». Мета статті: схарактеризувати специфіку укладання бази даних «Фразеологічні одиниці на позначення емоцій людини в сучасній українській мові», домінувальним параметром якої постає ідеографічний принцип.

До перших ідеографічних систематизацій І. Штерн зараховує грецьку граматику Аристофана Візантійського (до 180 р. до н. е.); словник Юлія Поллукса «Ономастикон» (II ст. н. е.), що вміщує десять книг, які репрезентують лексикон найважливіших тем життя: бога та царів, людей (життя та будова), торгівлі, родинних і суспільних стосунків; санскритський словник «Амаракос» Амара Сина (I–II ст. н. е.); дослідження іспанського філософа Р. Луллія (1235–1315 рр.) «Велике мистецтво»; систему філософської мови Д. Дальгарно (1661 р.).

Сучасний етап розробки ідеографічних систематизацій розпочали П. М. Роже («Тезаурус англійських слів і виразів», 1852 р.) і П. Буссьєр («Аналогічний словник французької мови»). М. П. Роже в поняттєвій сфері англійської мови виділяє чотири класи (абстрактні відношення, простір, матерія, дух), які, у свою чергу, підлягають подальшому членуванню на категорії, секції, групи. П. Буссьєр виокремлює у французькій мові поняттєві концентри, навколо яких погруповані слова, семантично пов'язані з ними. Ці словники стали прототипами двох напрямів розвитку ідеографічних словників: ідеографічних тезаурусів із систематизацією поняттєвих груп на основі